

**До історії чернігівської періодики 60-х рр. XIX ст.:
Лист Леоніда Глібова до архієпископа Філарета (Гумілевського)
з приводу видання “Черниговского листка”**

У біографії Леоніда Івановича Глібова, укладеній Борисом Грінченком і Марією Загірнею, є згадка про те, що поет і редактор-видавець звертався до чернігівського архієпископа Філарета (Гумілевського) “с просьбой сделать распоряжение о выписке “Черниговского листка” для церквей, получаемых Епархиальные Ведомости. Преосвященный Филарет отнесся сочувственно к просьбе Глебова и изъявил свое согласие на его предложение. Однако Глебову, кажется, не пришлось воспользоваться им, так как вскоре “Черниговский листок” был приостановлен, а его редактор очутился не у дел в Нежине в очень стеснённом ... положении”¹.

У рукописному фонді Чернігівського історичного музею імені В.В. Тарновського зберігається документ (“Докладная записка”, інвентарний № Ад – 1933/28), який і є тією самою “просьбою”, і який, вірогідно, використали автори нарису про Л.І. Глібова. Ось дослівно цей документ:

18 февраля 1863 г.

Его Высокопреосвященству

Преосвященнейшему Филарету, архиепископу Черниговскому и Нежинскому.

Редактора Черниговского Листка Леонида Глебова –

Докладная записка.

С согласия Вашего Высокопреосвященства я отнесся к Благочинным Черниговской Епархии, прося сделать распоряжение о выписке “Черниговского Листка” для церквей, получающих “Епархиальные Известия”, при чём уведомил их о пожертвовании, назначенном в пользу приюта.

Благочинные и священники, от которых я имею сведения, с сочувствием встретили это дело и готовы приступить к его осуществлению, но по моему письму, как частному², некоторые Благочинные не осмеливаются распорядиться с высылкою подписной суммы от всех церквей, без прямого на это предписания Вашего Высокопреосвященства.

Представляя это на благоусмотрение Ваше, осмеливаюсь, для скорейшего хода дела, покорнейше просить Вашей Архипастырской резолюции о предоставлении секретарю редакции г. Дмитриевскому отправить таковое предписание Благочинным, и назначить высылку подписной суммы прямо в редакцию “Епархиальных Известий”, объяснив благотворительную цель подписки.

В таком случае, испрашиваю также благословения Вашего Высокопреосвященства – печатать “Черниговский Листок” в типографии Ильинского монастыря, что доставит означенной типографии доходу, определяя по 10 руб. за наш небольшой номер, – 470 руб. сер. С Вашего благословения я на сей же неделе приступил бы к напечатанию, отчисливши из присланной подписной суммы всю следующую плату наперёд – или за полгода или за весь год.

*Редактор Черниговского Листка, Учитель Гимназии
Леонид Глебов.*

Легенда цього документа достеменно не відома. В рукописному фонді ЧІМ знаходяться матеріали і з архіву Філарета (Гумілевського), і з архіву Л.І. Глібова. Як вони потрапили до музею – більш-менш відомо. Чи була відправлена ця “Докладная записка” редактора-видавця владиці-видавцю, наразі важко стверджувати. Відмітки на документі про його отримання адресатом немає, як немає і конверта, в якому він міг бути надісланий архієрею. (Хоча, швидше за все, документ був переданий просто в консисторію). Якщо Б. Грінченко і М. Загірня спиралися на цей документ, то він мав перебувати в тій частині архіву Л.І. Глібова, яка була передана його сином ще наприкінці ХІХ ст. Рештки архіву Філарета (Гумілевського) цілеспрямовано почали збиратися лише на початку ХХ ст., до того ж Чернігівською губернською архівною комісією та Чернігівським древлесховищем.

Доповідна записка засвідчує, що контакти між двома інтелектуалами відбувалися неодноразово. Документ свідчить, що вони вже вели переговори з приводу видавничої справи, і Л.І. Глібов раніше отримував “согласие” від архієпископа Філарета “отнести” до благочинних Чернігівської єпархії. Цілком справедливе зауваження Б. Грінченка і М. Загірньої, що архієпископ Філарет прийняв пропозицію Леоніда Івановича. Підтвердженням цьому є повідомлення, які одразу почали з’являтися на сторінках “Черниговских епархиальных известий” про те, що “желающие получить Черниговский листок могут адресоваться в редакцию Черниговских епархиальных известий”³.

Друге прохання Л.І. Глібова до Філарета (Гумілевського), про дозвіл видавати “Черниговский листок” у друкарні Чернігівського Іллінського монастиря, залишилося без наслідків. Протягом весни – літа 1863 р. газета, як відомо, виходила вкрай нерегулярно і друкувалася вона у друкарні губернського правління. Наступні два роки життя обох письменників – і Філарета (Гумілевського), і Л.І. Глібова – були складними, критичними і, навіть, трагічними, в результаті чого перший пішов у інший світ, а другий залишився до кінця своїх днів інвалідом.

В документі надibuємо фразу, де Л.І. Глібов згадує благочинних і священників, які “с сочувствием встретили это дело”, тобто справу поширення газети на теренах єпархії. Тут варто пригадати історію, котра прямо не стосується того, чим займався тоді Л.І. Глібов, але яку слід розглядати в контексті реформ і ліберальних віянь в Російській імперії 1860-х рр., що на українських землях вилилося в активні спроби, так би мовити, українізувати гуманітарний простір. Мова йде, в даному випадку, про шкільну справу на Чернігівщині. Не пізніше ніж у 1862 р. духовенство Чернігівської єпархії рапортом звернулося до владики з ініціативою викладання у школах українською мовою. Рішення архієпископа Філарета було таким: “Так как в епархии Черниговской народное наречие – малорусское, а великорусское особенно детям мало понятно, то для успешнейшего обучения детей грамоте и Закону Божию необходимо, дабы наставники школ объясняли уроки не иначе, как на местном наречии малорусском”⁴. А ще у 1861 р. він давав розпорядження консисторії *на 25 р. Букварей на Малороссийском наречии* [курсив наш. – О.Т.] и на столько же книжек “Училище благочестия” и иные 172 экземпляра разного наименования книг разослать к благочинным для раздачи лучшим ученикам и ученицам приходских церквей”⁵. Духовенство Чернігівщини брало участь також у діяльності недільних шкіл, і тут знов архієпископ, як годиться, був на сторожі свого “стада”. В Ніжині, наприклад, поширювали чутки про те, що учнів недільних шкіл, як грамотних людей, буцімто записуватимуть у рекрути. Архієпископ Філарет відреагував негайно – розпорядився проводити роз’яснювальну роботу, а щоб не залишилося сумнівів у потенційних учнів, “запропонував священникам оголосити відкриття недільної школи по всіх церквах міста Ніжина”⁶, відкривши при цьому недільну школу в Чернігівській духовній семінарії⁷.

Таким чином, взаємопов’язаність подій в культурному житті очевидна, і, як у

даному випадку, джерела, що стосуються начебто лише вузького питання функціонування періодичної преси, можуть стати у нагоді при дослідженні інших питань історії. Взагалі, участь духовенства в українському національному русі і, навпаки, національна ідея у свідомості духовенства “українських єпархій” Російської імперії в ХІХ ст. залишаються малодослідженими проблемами. Подальше їх студіювання мусить (як будь-який крок науки) принести нові цікаві, а можливо й несподівані результати.

Наразі підсумуємо, що відомі нині джерела, в тому числі опублікований тут документ, характеризують владика Філарета (Гумілевського) прихильником тих ініціатив кінця 50-х – початку 60-х рр. ХІХ ст., які в імперських масштабах називають ліберальними, а в масштабах України наповнюють змістом процес національного відродження.

---

¹ Гринченко Б., Загирня М. Леонид Иванович Глебов. Биографический очерк // Земский сборник Черниговской губернии. – 1900. – № 3. – С. 144.

² Тут і далі підкреслено в тексті оригіналу.

³ Черниговские епархиальные известия. – 1863. – № 2. – Часть официальная. – С. 16.

⁴ Черниговские епархиальные известия. – 1863. – № 3. – Часть официальная. – С. 20.

⁵ Черниговские епархиальные известия. – 1861. – № 10. – Часть официальная. – С. 120. В даному випадку, найімовірніше мався на увазі “Буквар” Т.Г. Шевченка.

⁶ Миловидов Л. Недільні школи на Чернігівщині в 1860-х рр. // Чернігів і Північне Лівобережжя: Огляди, розвідки, матеріали / Під ред. М. Грушевського. – К., 1928. – С. 435.

⁷ Дмитриевский Ф. Воскресная школа при Черниговской семинарии: Краткий очерк прошлого // Черниговские епархиальные известия. – 1871. – № 21. – Часть неофициальная. – С. 585–590.